

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 9 april 2020

Mål nr

T 6146-18

PARTER

Klagande

GGs dödsbo

Kammarkollegiet

Arvsfonsdenheten

Birger Jarlsgatan 16

103 15 Stockholm

Ombud 1: Advokatfiskal SJ

Ombud 2: Advokat VS

Motpart

Nordea Bank AB, 516406-0120

105 71 Stockholm

Ombud: Advokat JC

SAKEN

Fordran

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2018-11-22 i mål T 2153-17

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Högsta domstolen förpliktar GGs dödsbo att till Nordea Bank AB betala ersättning för rättegångskostnad i Högsta domstolen med 155 600 kr, varav 145 600 kr avser ombudsarvode, samt ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

GGs dödsbo har yrkat att Högsta domstolen ska förplikta Nordea Bank AB att till dödsboet betala 650 829 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 9 mars 2015 till dess betalning sker.

Dödsboet har vidare yrkat att Högsta domstolen ska befria boet från skyldigheten att ersätta Nordea för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten samt förplikta Nordea att ersätta dödsboet för rättegångskostnader där.

Nordea har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. GG gav i juli 2011 HJ en skriftlig generalfullmakt. Ett par månader senare avled GG. Fullmakten hade följande innehåll.

Härmed befullmäktigar jag, GG, HJ att från och med den 20 juli 2011 självständigt och oinskränkt i mitt namn och för min räkning, företräda mig i alla mina angelägenheter och bevaka min rätt. HJ befullmäktigas därmed att för min räkning, i mitt namn, vidta alla åtgärder och rättshandlingar som med laga verkan kan vidtas av mig själv.

2. HJ har med stöd av generalfullmakten i november samma år instruerat Nordea att betala fakturor med medel från den avlidnes bankkonto. Fakturorna var ställda till GGs dödsbo och avsåg dels cirka 125 000 kr för packning, transport och bortforsling av egendom från den avlidnes lägenhet, dels drygt 500 000 kr för skydd och säkerhetstjänster avseende främst några mycket värdefulla veteranbilar. Nordea utförde betalningsuppdragen.

3. Dödsboet väckte talan mot Nordea och yrkade att banken skulle förpliktas att till dödsboet erlagga ett belopp motsvarande det som betalats ut från GGs konto. Som grund för talan angavs att banken inte med befriande verkan i förhållande till dödsboet kunde betala de aktuella fakturorna.

4. Tingsrätten ogillade dödsboets talan. Hovrätten har fastställt tingsrättens domslut.

Vad målet gäller

5. Målet gäller om Nordea med befriande verkan i förhållande till dödsboet har kunnat betala fakturorna. Särskilt aktualiseras frågan om en fullmakts giltighet efter fullmaktsgivarens död.

Regleringen i 21 § avtalslagen

6. Av 21 § första stycket första meningen avtalslagen framgår att om en fullmaktsgivare dör så gäller fullmakten såvida inte särskilda omständigheter föranleder att den ska vara förfallen.

7. Regleringen infördes för drygt 100 år sedan i och med att avtalslagen trädde i kraft. Dessförinnan ansågs rättsläget vara det motsatta, dvs. att en fullmakt, och därmed fullmaktshavarens behörighet, upphörde att gälla i och med fullmaktsgivarens död. Bakgrunden till ändringen var att den tidigare grundsatsen hade visat sig medföra kännbara olägenheter, i synnerhet när fullmakten hade meddelats av en affärsman i och för dennes rörelse. På handelsrättens område hade man därför brutit med den tidigare grundsatsen, exempelvis i lagstiftningen om prokura. Samma sak hade skett i den tyska civillagen, BGB, som i betydande utsträckning var en förebild. (Se Förslag till lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, 1914, s. 97 f.)

8. Övervägande skäl ansågs tala för att fullmaktsgivarens död inte skulle leda till att fullmakten upphörde att gälla. Principen skulle dock inte begränsas till handelsrättens område. Det ansågs nämligen inte försvarligt att tillämpa olika grundsatser beroende på om fullmakten avser affärsmässiga förhållanden eller inte. Det var dock de skäl som föranlett att en prokura förblir gällande efter firmainnehavarens död – att det annars nästan alltid innebär skada för de som inträder i fullmaktsgivarens ställe – som motiverade att samma grundsats genomfördes i fråga om andra fullmakter. (Se 1914 års förslag, s. 98 och Förslag till lag angående handelsregister, firma och prokura, 1884, s. 35 f.)

9. Lagstiftaren bortsåg inte från att det kunde finnas situationer då fullmaktshavarens rättshandlingar var till nackdel för dödsbodelägarna. Det kunde dock inte hävdas att flertalet av de rättshandlingar som företas på grund av en fullmakt är av den beskaffenheten att fullmaktsgivarens död skulle göra det

önskvärt att de blev ogjorda. Tvärtom ansågs dödsbodelägarers intressen bättre tillgodosedda genom en rättsregel som gör det möjligt att handla på grund av fullmakten. (Se 1914 års förslag, s. 98.)

Förhållandet mellan avtalslagens och ärvdabalkens regler

10. I ärvdabalken finns regler om förvaltning och avveckling av dödsbon. En fråga är om det föreligger en normkonflikt mellan dessa regler och den princip som kommer till uttryck i 21 § avtalslagen.

11. Det är tydligt att det kan uppstå intressemotsättningar mellan ett dödsbo eller en dödsbodelägarare och en fullmaktshavare. Det kan rent av vara så att fullmaktshavaren kan ha företagit eller avser att företa en rättshandling som dödsbodelägarare har motsatt sig. Att sådana situationer skulle kunna uppstå är dock något som lagstiftaren har tagit med i beräkningen och inte ansett utgöra hinder mot att införa bestämmelsen i 21 § avtalslagen. Den bedömning som gjordes var att det i de flesta fall är bättre för dödsbodelägarare att fullmaktshavaren har möjlighet att agera med stöd av fullmakten också efter fullmaktsgivarens död (jfr p. 9).

12. Bestämmelsen i 21 § avtalslagen ändrades inte till följd av lagen (1933:314) om boutredning och arvskifte eller i samband med ärvdabalkens tillkomst 1959. Så sent som 2017 gjordes vidare en hänvisning till 21 § avtalslagen i den då nya lagen (2017:310) om framtidsfullmakter. Av 28 § i den lagen framgår att 21 § avtalslagen ska tillämpas om fullmaktsgivaren dör (jfr prop. 2016/17:30 s. 131). Den princip som kommer till uttryck i 21 § avtalslagen är alltså sedan länge och alltjämt väl etablerad.

13. Det kan anmärkas att ett dödsbo alltid har möjlighet att återkalla en fullmakt. Om dödsbodelägararna inte kan enas om en sådan åtgärd, kan rätten på begäran av dödsbodelägarare förordna en boutredningsman, även interimistiskt.

Boutredningsmannen har då möjlighet att återkalla fullmakten. (Se 19 kap. 1 och 10–12 §§ ärvdabalken.)

Särskilda omständigheter

14. Huvudregeln är således att om en fullmaktsgivare dör så gäller fullmakten. Särskilda omständigheter kan dock föranleda att den ska vara förfallen.

15. Frågan om vad som kan utgöra särskilda omständigheter har behandlats i förarbetena. Omständigheterna kan vara sådana att fullmaktshavaren bör avhålla sig från att företa en rättshandling som i och för sig faller inom fullmaktens gränser. Exempelvis kan fullmaktsgivaren, i det enda syftet att skaffa en för sina personliga förhållanden lämpad bostad, ha gett någon fullmakt att köpa bostaden. Om fullmaktsgivaren sedan avlider innan köpet ägt rum bör – liksom i andra undantagsfall där förutsättningarna för fullmaktens brukande inte längre är för handen – fullmakten genom fullmaktsgivarens dödsfall förlora sin giltighet. (Se 1914 års förslag, s. 99.)

16. Den dominerande uppfattningen i den juridiska litteraturen, såväl i Sverige som i övriga Norden, är att regeln endast ska tillämpas i undantagsfall av det slag som exemplifieras i förarbetena.¹ Som andra exempel på fall där undantagsregeln skulle kunna vara tillämplig nämns att fullmakten avsett inköp av byxor eller festkläder till fullmaktsgivaren eller inköp av charterresa

¹ Se bl.a. Axel Adlercreutz m.fl., Avtalsrätt I, 14 uppl. 2016, s. 246, Tore Almén och Rudolf Eklund, Lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, 9 uppl. 1968, s. 78, Kurt Grönfors och Rolf Dotevall, Avtalslagen – en kommentar, 5 uppl. 2016, s. 189, Mads Bryde Andersen, Grundläggande aftaleret, 4 uppl. 2013, s. 283 f., Birger Stuevold Lassen, Kontraktsrettslig representasjon – en lærebok med et avsnitt om kommisjon, 2 uppl. 1992, s. 74, Lennart Lyngge Andersen, Aftaleloven med kommentarer, 6 uppl. 2014, s. 155 och Henry Ussing, Aftaler paa formuerettens omraade, 3 uppl. 1950, s. 318 f.

för henne eller honom. Det finns dock uttalanden i den juridiska litteraturen av innebörd att undantagsregeln i stället bör ges en bred tillämpning.²

17. Det står klart genom uttalandena i förarbetena att särskilda omständigheter endast föreligger i rena undantagsfall. Det framgår vidare att undantagsregeln tar sikte på fall då förutsättningarna för fullmaktens brukande upphörde till följd av dödsfallet. Typiskt sett uppkommer här en skillnad mellan fullmakter i affärsförhållanden som ofta avser en viss typ av handlande över tid och fullmakter lämnade av en privatperson, som ofta avser ett avgränsat och preciserat uppdrag att vidta viss åtgärd, t.ex. ett inköp eller försäljning av en viss vara. Genom det i förarbetena valda exemplet, liksom genom de exempel som lämnas i litteraturen, tydliggörs att de rättshandlingar som avses typiskt sett är sådana som har ett starkt samband med fullmaktsgivarens person då denne levde och som förlorar sin mening i och med dödsfallet.

Bedömningen i detta fall

18. Den skriftliga fullmakten är en standardiserad och generellt utformad generalfullmakt som gäller tills vidare. Det kan inte anses framgå av fullmakten att den skulle upphöra att gälla i och med GGs död. Den ger också fullmaktshavaren rätt att ingå nya förbindelser.

19. Enligt dödsboet föreligger särskilda omständigheter som innebär att fullmakten har förfallit i och med GGs död. Dödsboet har särskilt pekat på att fordringarna avsåg stora belopp och arbete av ovanlig art, att det var fråga om en mycket vidsträckt behörighet för HJ, att fullmakten upprättades kort tid före dödsfallet och att betalningsuppdragen lämnades förhållandevis lång tid därefter. Dessa omständigheter utgör dock inte sådana särskilda omständigheter som leder till att fullmakten ska anses förfallen (jfr p. 17).

² Se Christina Ramberg, Fullmakten och döden, SvJT 2017 s. 464 ff., jfr Göran Lind och Gösta Walin, Ärvdabalken del I, 21 februari 2019, Juno, kommentaren till 17 kap. 3 §.

20. Hovrätten har ansett att GG inte kan anses ha förfogat över sin kvarlåtenskap i den mening som avses i 17 kap. 3 § ärvdabalken. Vidare har hovrätten ansett dels att generalfullmakten inte kan anses ha varit förenad med några särskilda inskränkande föreskrifter, dels att det inte kan anses strida mot tro och heder för Nordea att åberopa rättshandlingen mot dödsboet. Högsta domstolen gör samma bedömning i dessa frågor.

21. Hovrättens domslut ska följaktligen fastställas.

22. Vid denna utgång ska dödsboet ersätta Nordea för rättegångskostnad även i Högsta domstolen. Kostnadsyrkandet är skäligt.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gudmund Toijer, Ann-Christine Lindeblad, Johnny Herre, Erik Nymansson (referent) och Stefan Reimer
Föredragande justitiesekreterare: Mohamed Ali